

PAMIATKY

MÚZEÁ

Revue pre kultúrne dedičstvo

Cena 3,29 €
pre predplatiteľov 2,32 €

3/2012

Výročné ceny revue PAMIATKY & MÚZEÁ za rok 2011

Redakčná rada revue pre kultúrne dedičstvo Pamiatky a múzeá spoločne s jeho vydavateľmi Slovenským národným múzeom a Pamiatkovým úradom Slovenskej republiky udelila po dvadsiaty prvý raz prestížne ceny za najvýznamnejšie aktivity z oblasti ochrany nášho kultúrneho dedičstva za predchádzajúci rok. Ocenenia prevezmú laureáti pri príležitosti slávnostného otvorenia Dní európskeho kultúrneho dedičstva 2012 v Slovenskej republike v Bratislave.

Výročné ceny časopisu Pamiatky a múzeá za rok 2011 získali v jednotlivých kategóriách títo nominovaní:

OBJAV – NÁLEZ

Peter Koreň, Martin Mikuláš, Martin Bóna, Barbora Matáková a KPÚ Trenčín za nález stredovekých omietok a nástenných maľieb v Kostole Panny Márie Kráľovnej anjelov v Klátovej Novej Vsi, časť Sádok s prihladením na nominácie v kategóriách Reštaurovanie a Malá publikácia (s. 8 – 12)

Ďalšie nominácie

- Juraj Maták a Rímskokatolícka cirkev Ružomberok-Hrboltová za nález nástennej maľby a historickej omietkovej vrstvy v Kostole sv. Kataríny Alexandrijskej v Hrboltovej (obr. 1)
- Michaela Haviarová, Tomáš Haviar a Jozef Tihányi za objav pôvodnej stredovekej architektúry s maliarskou výzdobou v Kostole sv. Jána Krstiteľa v Modre
- Barbora Matáková a Jana Oršulová za nález a identifikáciu kamenného erbu kráľovnej Barbory Celjskej na svorníku klenby farského Kostola sv. Bartolomeja v Prievidzi (obr. 2)
- KPÚ Prešov za objav neskorogotického portálu v Konkatedrále sv. Mikuláša v Prešove (obr. 3)
- Mário Bielich a Ľubomír Chobot za nálezy historickej keramiky a bronzového počítacieho žetónu zo 17. storočia na Lietavskom hrade
- Jozef Dorica a KPÚ Nitra za objav predrománskeho okna Rotundy sv. Juraja v Nitrianskej Blatnici (obr. 4)
- SNM-Archeologické múzeum a Igor Bazovský za nálezy z keltského obdobia pri Bratislavskom hrade
- Jozef Haľko za dlhodobý výskum dejín Katedrály sv. Martina v Bratislave

AKVIZÍCIA

Klub priateľov mestskej hromadnej a regionálnej dopravy Bratislava, Bratislavský samosprávny kraj, Bratislavský okrášľovací spolok a Mestská časť Bratislava-Staré Mesto za záchranu lokomotívy GANZ Eg 6 z roku 1913, tzv. Viedenskej električky (s. 13 – 16)

Ďalšie nominácie

- Liptovská galéria P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši za akvizíciu dvoch portrétov od P. M. Bohúňa
- Liptovská galéria P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši za akvizíciu-dar zo súkromného majetku z Francúzska, kolekciu šiestich diel Ester Martinčekovej-Šimerovej
- Slovenský národný archív za získanie (depozit) archívu hodnoverného miesta Leleský konvent a Súkromného archívu Leleského konventu (obr. 5)

EXPOZÍCIA

Rímskokatolícka cirkev, farnosť Okoličné, Jozef Tomaga, Juraj Maták, Július Rybák a Slovenská národná gáléria za expozíciu sakrálneho umenia Múzeum Ladislava Matyasovského v kláštore františkánov v Liptovskom Mikuláši-Okoličnom (s. 17 – 19)

Ďalšie nominácie

- Marta Janovičková, Elena Kurincová, Zuzana Francová, Monika Šurďová, Štefan Holčík, Anton Fiala, Múzeum mesta Bratislavy, Bouda a Masár, architektonická kancelária s. r. o. a Marián Lukáč za expozíciu Múzeum dejín mesta v Starej radnici
- Želmíra Šípková, Mária Rošková, Dušan Veverka a kolektív a Lesy SR, š. p. – Lesnícke a dreárske múzeum Zvolen za stálu výstavu Drevo vždy živé – tradičné remeslá pre dnešok
- Liptovské múzeum v Ružomberku za expozíciu Historická Solná cesta v Národopisnom múzeu v Liptovskom Hrádku, v budove bývalého Solného úradu (obr. 6)
- Vojenský historický ústav-Vojenské historické múzeum za centrálnu expozíciu VHM vo Svidníku Vojenské dejiny Slovenska 1914 – 1945
- Slovenské technické múzeum Košice a Dagmar Lobodová za expozíciu Metalurgia v 19. a 20. storočí (obr. 7)

6

7

VÝSTAVA

Slovenská národná galéria, Aurel Hrabušický, Katarína Bajcurová, Petra Hanáková, Dagmar Poláčková a Marija Havran za výstavu Nové Slovensko – (ťažký) zrod moderného životného štýlu (1918 – 1949) (s. 20 – 21)

Ďalšie nominácie

- Podunajské múzeum v Komárne a Archeologický ústav SAV v Nitre za výstavu Bojná – významné kniežacie centrum starých Slovanov. Bojná – jelentés ószláv fejedelmi központ
- Zdenka Letenayová, Viliam Karácsony, Ján Holko a SZTK-Múzeum telesnej kultúry v SR za výstavu Život za hokej! 90 rokov ľadového hokeja v Bratislave (obr. 8)
- Záhorská galéria v Senici, Božena Juríčková a Ilona Tunklová za výstavu Ars 51. Michal Bauer, Ľudmila Hološková, Rudolf Janák, Jan Kovářik (obr. 9)
- Záhorská galéria v Senici, Milan Ráček a Štefan Zajčiek za výstavu Doma v cudzine. 10 slovenských umelcov v Rakúsku po roku 1968
- Galéria mesta Bratislavy, Jana Luková, Ivan Rusina a Komora reštaurátorov za výstavu Umenie reštaurovania II.
- Lucia Duchoňová, Simona Jurčová a Západoslovenské múzeum za výstavu Populárna hudba v Trnave do roku 1989 (obr. 10)
- Daniela Prelovská, Silvia Eliášová, študenti Katedry muzeológie Univerzity Konštantína Filozofa a Ponitrianske múzeum v Nitre za výstavu Mesto pod mestom (obr. 11)
- SNM-Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku, SNM-Hudobné múzeum, SNM-Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Galéria mesta Bratislavy a občianske združenie Tradície a hodnoty za výstavu Franz Liszt a jeho bratislavskí priatelia (obr. 12)
- Eva Kowalská, Najvyšší kontrolný úrad SR, Historický ústav SAV, SNM-Historické múzeum a Slovenský národný archív za výstavu 250 rokov štátnej kontroly na území Slovenska

10

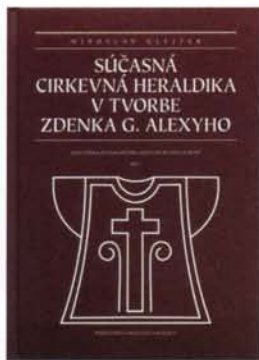

11

12

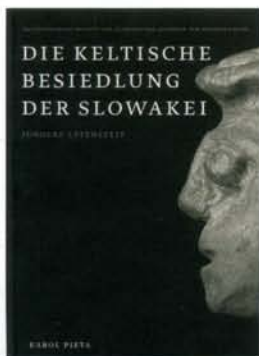
- Anna Grusková, Oleg Dlouhý a Divadelný ústav Bratislava za výstavu Ako sa uchováva po minutelnosť k 50. výročiu DÚ
- Ústav pamäti národa, Jerguš Sivoš a Ján Pálffy za výstavu Prísne tajné. Dejiny ŠtB na Slovensku
- Slovenské centrum dizajnu, Slovenské technické múzeum v Košiciach, Ondrej Eliáš, Ladislav Klíma a Jozef Roman za výstavu Zapnuté – vypnuté – zabudnuté? Dizajn a dizajnéri podniku Tesla Bratislava 1946 – 1990
- Slovenská národná galéria, Katarína Bajcurová a Július Barczy za výstavu a katalóg Posledný klasik Ernest Zmeták – umelec a zberateľ

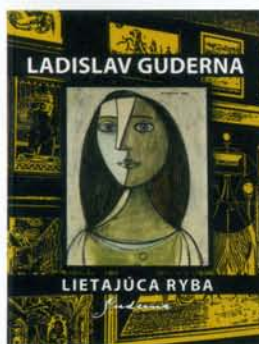
13

14

15

16

18

PUBLIKÁCIA

Matúš Dulla, Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o. a Braňo Gajdoš za publikáciu Emil Belluš (s. 22 – 24)

Ďalšie nominácie

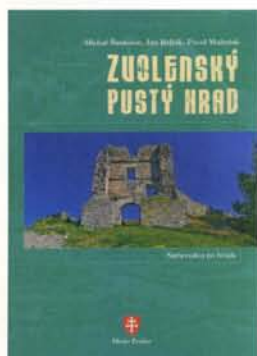
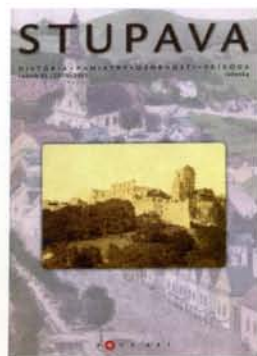
- Tomáš Janura, Michal Čajka a Liptovská galéria P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši za publikáciu Vidiecke šľachtické sídla v Oravskej stolici
- Divadelný ústav, Henrieta Moravčíková a Viera Dlháňová za publikáciu Divadelná architektúra na Slovensku
- Martina Orosová, Henrieta Žažová a Aupark Košice za publikáciu Košická citadela
- Miroslav Glejtek, Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť a Kabinet genealógie Slovenskej národnej knižnice za publikáciu Súčasná cirkevná heraldika v tvorbe Zdenka G. Alexyho (obr. 13)
- Ľubomír Longauer a Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o. za publikáciu Modernosť tradície. Úžitková grafika na Slovensku po roku 1918/Modernity of Tradition. Graphic Design in Slovakia after 1918
- Jana Pohaničová a vydavateľstvo Trio Publishing, s. r. o. Bratislava za publikáciu Výnimočné stavby dlhého storočia. Od klasicizmu k moderne v architektúre na Slovensku
- František Gutek, Alexander Jiroušek, Šarišské múzeum v Bardejove a Vydavateľstvo JES Slovakia, s. r. o. Košice za publikáciu Radnica v Bardejove/The Town Hall in Bardejov (obr. 14)
- Karol Pieta a Archeologický ústav SAV Nitra za publikáciu Die keltische Besiedlung der Slowakei. Jüngere Latène Zeit (Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia, Tomus XII) (obr. 15)
- Ivan Rusina (zost.) a Komora reštaurátorov za publikáciu Umenie reštaurovania II.
- Igor Machajdík a Vydavateľstvo Perfekt za publikáciu Športové hry starej Bratislavy. Fenomén športu v mestskom prostredí do roku 1938
- Cyprián, n. o. Červený Kláštor a SNM-Prírodovedné múzeum za tlačové vydanie tzv. Cypriánovho herbára
- Liptovská galéria P. M. Bohúňa, Zuzana Gažíková a Divadelní ústav Praha za monografiu Boris Kudlička. Volume I.
- Žofia Kiss-Szemán a Galéria mesta Bratislavy za monografiu Ladislav Guderna – Lietajúca ryba (publikácia a výstava) (obr. 16)
- Peter Maráky, Daniel Kollár, Janka Oršulová, Slovart, s. r. o. a Reader's Digest Slovensko za publikáciu Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku
- Galéria mesta Bratislavy za jubilejnú publikáciu 50 rokov Galéria mesta Bratislavy 1961 – 2011
- Divadelný ústav Bratislava za jubilejnú publikáciu Divadelný ústav 1961 – 2011 (obr. 17)
- SNM-Spišské múzeum v Levoči, Marta Herucová a Mária Novotná za katalóg Bohyne a svätice v umení 19. storočia na Slovensku
- Katarína Vošková, Marcel Mészáros a Spolok Banskej Štiavnice '91 za publikáciu Anatómia historického domu. Hodnoty historickej architektúry a urbanizmu Banskej Štiavnice

MENŠIA PUBLIKÁCIA – DROBNÁ TLAČ

Vydavateľstvo KT, spol. s r. o., SNM-Múzeum Červený Kameň, Daniel Hupko, Ivana Janáčková a Jozef Tihányi za publikáciu Koniec starých čias. Poslední Pálfiovci na hrade Červený Kameň 1848 – 1948 (s. 25 – 27)

Ďalšie nominácie

- Balneologické múzeum v Piešťanoch za zborník Balneologický spravodajca 2008 – 2010 (obr. 18)
- Občianske združenie Pour Art v Stupave a Milan Greguš za ročenku Stupava 2010 – 2011 (obr. 19)
- Mesto Zvolen, Michal Šimkovic, Ján Beljak a Pavol Maliniak za publikáciu Zvolenský Pustý hrad – sprievodca po hrade (obr. 20)
- Viera Drahošová, Peter Michalovič, Záhorské múzeum v Skalici a Trnavský samosprávny kraj za vlastivedný časopis Záhorie (20 ročníkov) (obr. 21)
- Peter Mikloš a Spolok architektov Slovenska za monotematické dvojčíslo časopisu Projekt, slovenská architektonická revue č. 4 – 5/2011 s názvom Obnova hradov
- Zdenka Letenayová, Viliam Karácsony a SZTK-Múzeum telesnej kultúry v SR za publikáciu Vladimír Černušák

- Božena Juričková, Denisa Bogdalíková a Záhorská galéria v Senici za publikáciu Denisa Bogdalíková: Mithote. Hlas tisícich hlasov
- Daniela Čarná a Galéria mesta Bratislavy za publikáciu Umenie zblízka 4. Vzdelávací program GMB (s prihliadnutím na predchádzajúce ročníky Umenia zblízka) (obr. 22)
- Iveta Zuskinová a Liptovské múzeum v Ružomberku za publikáciu Múzeum v Solnom úrade
- KPÚ Nitra a Anna Valeková za zborník zo seminára a katalóg k výstave Ranostredoveká sakrálna architektúra Nitrianskeho kraja
- Slovenská národná galéria v Bratislave a Martin Čičo za katalóg výstavy Architectura delineata et sculpta. Obraz architektúry v grafike 16. – 18. storočia
- Vydavateľstvo Goringa a Jiří Janošík za publikáciu Bojniansky zázrak
- Slovenská národná galéria, Katarína Beňová a kolektív za publikáciu Barónka. Osudy Margity Czobelovej (1891 – 1972). Medzi Mednyánszkym a Robbe-Grilletom (obr. 23)
- Vydavateľstvo Slovart, s. r. o., Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave a K. Macurová za publikáciu Koloman Sokol v Mexiku
- Kolektív autorov a Slovacia Incognita o. z. za publikáciu Kostol Panny Márie Kráľovnej anjelov v Klátovej Novej Vsi, časť Sádok. Sprievodca históriou a obnovou

21

22

23

OBNOVA

Mesto Skalica, KPÚ Trnava, Daniela Zacharová, Jozef Zamboj, Ján Franz, Pavol Čambál a Milan Flajšík za celkovú obnovu bývalého jezuitského kostola v Skalici (s. 28 – 30)

a

Klub priateľov histórie železničnej dopravy Bratislava východ a Múzejno-dokumentačné centrum železníc SR za obnovu a prevádzkovanie parného rušňa 555.3008 z roku 1943 (s. 31 – 34)

Ďalšie nominácie

- Považské múzeum v Žiline a Žilinský samosprávny kraj za obnovu ľudového domu v Čičmanoch (obr. 24)
- Ľubovnianske múzeum v Starej Ľubovni, MramorLand, s. r. o. Medzibrod a KPÚ Prešov za obnovu (zastrešenie a zakonzervovanie ruín) renesančného paláca hradu Stará Ľubovňa (obr. 25)
- Archeologický ústav SAV Nitra a Stadtgemeinde Hainburg a. D. za vybudovanie experimentálneho modelu opevnenia hradiska Braunsberg (podľa výsledkov archeologického výskumu) v Hainburgu, Rakúsko

24

26

27

- Mesto Bratislava, MÚOP Bratislava, KPÚ Bratislava, Elena Sabadošová, Bouda a Masár, architektonická kancelária s. r. o., Hilek, a. s. a Villard, združenie pre obnovu a reštaurovanie pamiatok za obnovu Starej radnice
- Investor – R2, spol. s r. o., Viktor Šišolák, Dušan Dinaj, Jana Hamšíková a KPÚ Bratislava za obnovu Kochovho sanatória
- Art Hotel Kaštieľ v Tomášove, Marian Havlík, Elena Sabadošová, Ján Sikoriak, Jozef Lenhart a KPÚ Bratislava za obnovu kaštieľa v Tomášove
- Bratislavský samosprávny kraj, Bouda a Masár, architektonická kancelária s. r. o., Zuzana Zvarová, Juraj Puškár, Robert Illés, SANEX, s. r. o. a KPÚ Bratislava za obnovu budovy gymnázia na Grösslingovej ulici v Bratislave (obr. 26)
- Slovenská republika – Pamiatkový úrad SR, KPÚ Trnava a PROMA, s. r. o. Žilina za obnovu „kaštieľa“ – hlavnej budovy tzv. Káčerovho majera na Cukrovej ulici v Trnave
- Výrobnobchodná spoločnosť Čermák, Stavoprojekt Prešov, s. r. o., E. Kupčinová a KPÚ Prešov za obnovu parteru v parku pred kaštieľom v Humennom (obr. 27)
- Mesto Prešov za obnovu exteriéru a interiéru Caraffovej väznice v Prešove
- Rímskokatolícka cirkev, farnosť Kónská za obnovu Kostola Všetkých svätých v Kamennej Porube
- Združenie na záchranu Lietavského hradu a Ľubomír Chobot za obnovu torzálnej architektúry Lietavského hradu

25

REŠTAUROVANIE

Ján Sikoriak a poslucháči Katedry reštaurovania VŠVU Bratislava, Jozef Lenhart a Art Hotel Kaštieľ za reštaurovanie grafického kabinetu a barokových nástenných malieb kaštieľa v Tomášove
(s. 35 – 38)

Ďalšie nominácie

- Vladimír Višváder, Gabriel Drobniak a Slovenská filharmónia za reštaurovanie interiérov a exteriérov Reduty
- Juraj Maták, Rudolf Boroš a Pamiatkový úrad SR-ORA Levoča za reštaurovanie hlavného oltára v Bazilike Svätého kríža v Kežmarku (obr. 28)
- Dušan Hagara, Igor Hovorič a KPÚ Trenčín, pracovisko Prievidza za reštaurovanie sochy Panny Márie Immaculaty z obce Chrenovec-Brusno (obr. 29)
- Peter Koreň a Martin Mikuláš za reštaurovanie stredovekých nástenných malieb a kamenných článkov vo svätyni Kostola Panny Márie Kráľovnej anjelov v Klátovej Novej Vsi, časť Sádok
- Horehronské múzeum v Brezne, Pamiatkový úrad SR-ORA Levoča, Rudolf Boroš, Juraj Maták a Eva Spaleková za reštaurovanie fragmentov ikonostasu zo Šumiaca (obr. 30)
- Západoslovenské múzeum v Trnave Slovenská národná knižnica, odbor reštaurovania a konzervovania dokumentov za reštaurovanie historických tlačí z fondov múzea (obr. 31)
- Slovenské banské múzeum, Jozef Labuda, Tomáš Lupták, Igor Hovorič, Ján Patsch, Zuzana Komendová a Katarína Stojkovičová za reštaurovanie 46 zbierkových predmetov múzea v rámci projektu Integrovaná ochrana európskeho kultúrneho dedičstva v správe Slovenského banského múzea
- Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, Miloš Packo a Jana Packová za reštaurovanie závesného železného lustra z Banskej Bystrice
- Štefan Siváň, Miroslav Janšto a Zdeněk Kudláček za reštaurovanie exteriérovej omietky, kamenných okenných výplní a vitráží vo svätyni Katedrály sv. Martina v Spišskej Kapitule (obr. 32)
- Slovenský národný archív Bratislava za reštaurovanie najstaršej domácej banskej mapy (okolo roku 1640) zo Štátneho ústredného banského archívu Banská Štiavnica (obr. 33)

28

29

30

18

3

3

3

AKCIA – PODUJATIE

Združenie na záchranu Lietavského hradu, Ľubomír Chobot, Aleš Hoferek, Michal Šimkovic, Vladimír Kohút, Mário Bielich, Peter Bednár a Juraj Kilián za komplexné aktivity s prihliadnutím na nominácie v kategóriách Objav – nález, Obnova a Film – multimediálne dielo (s. 39 – 41)

Ďalšie nominácie

- Slovenské národné múzeum, Múzeum oravskej dediny v Zuberco, Šarišské múzeum v Bardejove a Valašské múzeum v prírode v Rožnove pod Radhoštěm za 25. medzinárodnú konferenciu Asociácie európskych múzeí v prírode (AEOM) (obr. 34)
- Beáta Husová, Marta Janovičková, Katarína Aulitsová, Ľubomír Piktora a Múzeum mesta Bratislavy za predstavenie Elá-hop do múzea! Prechádzka po Apponyiho paláci trochu inak (obr. 35)
- Zuzana Gažliková, Liptovská galéria P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši a Múzeum Bielsko-Biala (Poľsko) za vzdelávací program Peter Michal Bohúň – maliar, ktorý nás spája (obr. 36)
- Galéria mesta Bratislavy za sprievodné podujatia k 50. výročiu GMB 1961 – 2011

34

35

42

Peter Michal Bohúň – maliar, ktorý nás spája
Peter Michal Bohúň - maliar, ktorý nás spája

36

37

- Slovenská národná galéria, oddelenie galerijnej pedagogiky SNG a Marcela Lukáčová za vzdelávací projekt Budte v obraze (obr. 37)
- Juraj Gembický za návrh a úspešný zápis tradičného ručného zvonenia na zvony a funkcie zvonárov na Slovensku do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska (obr. 38)
- SNM-Hudobné múzeum za konferenciu Hudobné pramene – kultúrne dedičstvo Slovenska k 20. výročiu vzniku múzea
- Bratislavský okrásľovaci spolk a Maroš Mačuha za interdisciplinárnu vedeckú konferenciu Korunovácie v Bratislave v rokoch 1563 – 1830
- Združenie na záchranu stredovekého architektonického dedičstva Nitrianskeho kraja – Leustach za občianske aktivity pri obnove hradov Hrušov, Gýmeš a Živánskej veže

- SNM-Archeologické múzeum za vybudovanie archeologického miniskanzenu – rekonštrukciu slovenského obydľia včasnostredovekej polozemnice (obr. 39)

FILM – VIDEO – AUDIO – MULTIMEDIÁLNE DIELO

Cena nebola udelená.

Nominácie

- SNM-Múzeum židovskej kultúry, Občianske združenie EDAH, Martin Korčok a Miroslav Pokorný za film SNM-Múzeum židovskej kultúry
- Panopticum Film, Juraj Kilián a Ľubomír Chobot za dokumentárny film Lietavský hrad
- Kolektív pracovníkov Múzea školstva a pedagogiky, Zuzana Vaneková, Pavol Papulák a Martina Kočí za webovú stránku Múzea školstva a pedagogiky (obr. 40)
- Barbora Matáková ml. za film Zvonenie morských koníkov. Dokument o zvonoch v Kostole sv. Bartolomeja v Prievidzi
- Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica, Ľubomír Lužina, Peter Ivaška a Klaustudio za krátky film Oživené podzemie
- RTVS, Slovenská televízia – Redakcia duchovného života, Branislav Bukovský, Alan Bezák, Marek Poláček a Občianske združenie Katarínka za cyklus 5 dokumentov Dedičstvo otcov (obr. 41)
- Záhorské múzeum Skalica, občianske združenie Malovaný kraj z Břeclavi, Yvona Jandáková, Eva Kovaříková, Vojtěch Urbančík a Róbert Svíba za projekt Tradičný odev v Podluží a na Záhorí prezentovaný na internete: <http://folklortradice.cz/sk>

- Asociácia slovenských filmových klubov a Slovenský filmový ústav za DVD kolekciu 9 dokumentárnych filmov Martin Slivka – výber z tvorby
- Vysoká škola múzických umení, Slovenské národné múzeum, Vladimír Malík a J. Prášil za animovaný film Príbeh Bratislavského hradu (obr. 42)

Ilustrácie sú z nominačných návrhov.

DNI EURÓPSKEHO KULTÚRNEHO DEDIČSTVA 2012 V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

September 2012

- Otváracie podujatie v Bratislave 14. septembra 2012
- **Slávnostné udeľovanie výročných cien revue Pamiatky a múzeá za rok 2011**
14. septembra 2012 o 14.00 v Redute

Koordinátorom podujatia je Združenie historických miest a obcí SR
www.zhmao.sk

Stredoveké nástenné maľby v Sádku

BARBORA MATÁKOVÁ

OBJAV – NÁLEZ

Nové nálezy stredovekých nástenných malieb majú v súčasnom vnímaní neraz príchut' exkluzivity a atraktívnosti. Tajomné a neraz iba tušené očarujú nás výrazovou silou fragmentu i dráždia nevy povedanou ikonografiou. Vzbudzujú rešpekt, prebúdzajú fantáziu siahajúcu do hĺbín dávnej obraznosti a zbožnosti. Výpoveď maliarskej výzdoby sa stáva „poslednou baštou“ našej invazívnej túžby po poznaní, akoby sila stredovekého mysticismu nebola práve v posvätnéj úcte k tajomnému. Limity nášho poznania nás však nutne držia na uzde pokory, našťastie pre nás, nevy povedia a nedopovedia všetko...

Príbeh Kostola Panny Márie Kráľovnej anjelov žije v časoch dobrých i zlých po mnohé stáročia. V uplynulom 20. storočí to nebol pekný príbeh. Starobylá stavba chátrala, zariadenie sa stalo ľahkou korisťou zlodejov a silný genius loci oslovoval už len zopár „verných“. Nemôžem zabudnúť na jedno výnimočné stretnutie na jeseň roku 1994, keď sme s kolegami pracovali na celoplošnej dokumentácii cirkevných pamiatok. Trochu sme zablúdili a veľmi som sa potešila starčekovi, ktorý so svojimi dvoma-troma ovečkami zrazu pred nami „vyrástol“. Na moju otázku, ako sa dostaneme ku kostolu, sa bielovlasému mužovi zaleskli oči a obrátil sa na mňa s naliehavou prosbou – urobte niečo s týmto naším kostolíkom, lebo zahynie. Dodnes ma dojíma spomienka na tohto múdreho starca podobná prorockému zjaveniu.

Nález na južnom víťaznom oblúku, Vázenie duši, detail, druhá polovica 13. storočia

Finding on the southern triumphal arch, second half of the 13th century

Mariánsky kostol v osade Sádok, ktorá patrí k obci Klátová Nová Ves, bol od svojho vzniku v období vrcholného stredoveku dôležitým objektom, čo sa odzrkadľuje v jeho rozsiahlych dejinách i zachytenej stratigrafii stavebno-historického vývoja. Nedávne výskumy uskutočnené v rokoch 2006 až 2011 priniesli dôležité poznatky v identifikácii a datovaní historických vrstiev a svojou nebyvalou komplexnosťou vytvorili predpoklady na obnovu

a reštaurovanie. Architektonicko-historický a umeleckohistorický výskum Martina Bónu v spolupráci s reštaurátorom Martinom Mikulášom¹ vychádzal z doterajších informácií o pamiatke, ktoré korigoval a doplnil na základe hĺbkového sondážneho výskumu a viacerých špecializovaných odborných výskumov.² Svojou komplexnosťou výskum potvrdil doterajšie intuitívne predpoklady o starobylosti kostola a priniesol zásadné poznatky o jeho stavebnom vývoji. Nález nárožia staršej lode na severnej fasáde kostola, odkrytý v roku 1996 pri výkopových prácach pod vedením Egona Wiedermanna,³ bol jedným z odrazových mostíkov k nevyhnutnému pokračovaniu archeologického výskumu Jozefa Urminského v exteriéri a časti interiéru kostola.⁴ Poznanie širších historických súvislostí spracovaných Jánom Lukačkom⁵ osadilo kostol do regionálnej histórie, „zaľudnilo“ dejiny kostola vlastníckymi majetkami, svetskými i cirkevnými patrónmi a nepriamo umožnilo ko-

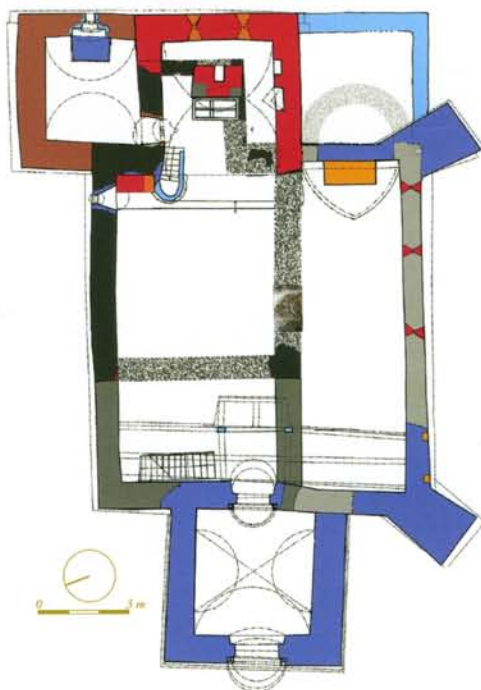

Sádok, Kostol Panny Márie Kráľovnej anjelov, 12. storočie

Sádok, Church of Virgin Mary the Queen of Angels, 12th century

Foto: P. Koreň

rektnú interpretáciu nových nálezových situácií. Cenným príspevkom je spresnenie doposiaľ nejstojkej ikonografie mariánskeho patrocinia kostola na základe písomných prameňov.⁶ Nové zistenia korigovali doterajšie názory na obdobie vzniku a podobu kostola a posunuli datovanie primárnej sakrálnej stavby najneskôr do 12. storočia, pričom nie je vylúčená možnosť staršieho pôvodu.⁷ Podľa stavebno-historickej analýzy Martina Bónu približne v polovici 13. storočia bol pôvodný románsky jednolodový kostolík s pravouhlou svätyňou rozšírený západným smerom o prístavbu s murovanou emporou a vežou, pričom už v druhej polovici 13. storočia došlo k rozšíreniu objektu o ďalšiu južnú loď s polvalcovou apsidou, ktorá mohla slúžiť ako súkromná kaplnka. Okolo roku 1300 sa uskutočnili nové dispozičné úpravy, pri ktorých rozšírili románsku kvadratickú svätyňu a spojením pôvodnej lode s južnou prístavbou vznikol celistvý priestor ukončený dvojitým záverom. Táto ranogotická prestavba zmenila výraz a rozloženie architektonickej hmoty objektu. V interiéri bol vymalovaný freskami. Nasledujúca neskorogotická úprava interiéru ranogotické fresky prekryla aktuálnymi maľbami. Poslednou rozsiahlou úpravou meniacou vzhľad stavby kostola bola protestantská renesančná

Stavebno-historická analýza objektu, autor: M. Bóna

Construction-historical analysis of the building

- románska I (12. storočie a pravdepodobne i skôr)
- románska II (okolo polovice 13. storočia)
- románska III (v priebehu 2. polovice 13. storočia)
- ranogotická (koniec 13. storočia)
- vrcholnogotická (14. storočie)
- neskorogotická (koniec 15. – začiatok 16. storočia)
- neskororenesančná I (koniec 16. – začiatok 17. storočia)
- neskororenesančná II (koniec 17. storočia)
- romantická (koniec 19. začiatok 20. storočia)

Svätyňa pred reštaurovaním
Sanctuary before restoration

s bobuľovými hlavicami vyskladané z pôvodného románskeho ústupkového portálu.⁸ Ďalšie novoveké úpravy sa týkali menej nápadných zmien v exteriéri či interiéri kostola. Viaceré z nich však mali deštruktívny ráz ako dôsledok chátrajúceho stavu s občasnou povrchovou úpravou vzbudzujúcou ilúziu o „dobrej“ kondícii stavby. Na konci 20. storočia sa statické poruchy prejavili na murive gotickej sakristie a svätyne, čo bolo varovným signálom upozorňujúcim na akútnu potrebu obnovy a záchranu predpokladaných stredovekých nástenných maľieb.

Stredoveké nástenné malby v interiéri kostola boli zistené sondážnym výskumom v 60. rokoch 20. storočia,⁹ indicie o existencii maľieb boli však už predtým čitateľné z prirodzených sond a dali sa predpokladať i na základe stredovekého pôvodu stavby. Reštaurátorský výskum interiéru uskutočnili v rokoch 2007 – 2011 Peter Koreň a Martin Mikuláš, ktorí mali k dispozícii arzenál kvalifikovaných poznatkov predchádzajúcich výskumov. Čitateľnosť nálezových situácií však sťažovala miera zachovania značne ovplyvnená viacerými stavebnými úpravami, a tiež spomínanými statickými poruchami svätyne, kde sa vytvorila rozsiahla trhlinka narúšajúca súvislú maliarsku vrstvu. Odhliadnuc od rozsiahlych úbytkov, ktorých miera nedovoľuje kompletnú ikonografickú interpretáciu v jej pôvodnom didaktickom a kultovom zámere, výtvarnú pôsobivosť a posvätnosť si zachovali neúplné tvary najstarších fresiek deklarujúce mystickú starobylosť fragmentu.

Fragment románskej omietky s maľbou, druhá polovica 13. storočia

Fragment of the Romanesque coating with painting, second half of the 13th century

Foto: P. Koreň

prestavba z konca 16. storočia. Do tejto úpravy patrí mohutná predstavaná veža na západnej strane zakončená neskôr ihlanovitou murovanou strechou. Starobylosť objektu pripomínajú stredoveké architektonické články použité na veži v sekundárnej pozícii, kružbové okno na západnej stene veže použité pravdepodobne zo staršieho západného štítu, a tiež vstupné portály

*Maiestas Domini, okolo roku 1300,
po odkrytí a stabilizácii
a po reštaurovaní*
*Maiestas Domini (Christ in Majesty),
around 1300, after uncovering and
after restoration*

Reštaurátorským výskumom boli na severnej stene svätyne identifikované tri románske omietkové vrstvy zachované vo fragmentoch na severnej stene svätyne. Na najstaršej interiérovej omietke s drsným povrchom sa zachovalo

torzo rytej obrysovej linky konsekračného kríža symbolizujúceho obrad posvätenia kostola (*ritus consecrationis*). Nálezy fragmentov románskej malby sa vo svätyni našli zachované iba v sekundárnej pozícii a je predpoklad, že súvisia s výmalbou južnej prístavby lode a apsidy z druhej polovice 13. storočia. Ide o vzácny nález fragmentu omietky s maľovanou tváričkou nájdený pri odstraňovaní murovanej výplne ranogotického okna na východnej stene svätyne, a tiež ťažko čitateľný fragment s rovnoobežnými kaligrafickými linkami červenej farby nájdený v dolnej časti južnej steny svätyne. Dominantnou maliarskou výzdobou svätyne je ranogotická fresková malba z obdobia okolo roku 1300, zachovaná na klenbe, na východnej a na južnej stene v obrysovaných plochách. Na malbách absentujú detaily, ktoré boli maľované technikou *secco* do obschnutej až suchej omietky, čím nedošlo k dostatočnému spojeniu s podkladom. Malby sa preto stali zraniteľnými a postupne zanikli s odlupujúcimi sa vrstvami neskorších vápenných náterov. Ústredná téma je zobrazovaná na klenbe svätyne a predstavuje tradičný stredoveký motív *Maiestas Domini* so zoomorfnými symbolmi evanjelistov. Pre fresky je príznačná redukovaná farebnosť okrových a červených plôch na bielom podklade s lokálne zachovaným fragmentom čiernej kontúry. Východná stena svätyne bola v ranogotickom období perforovaná dvoma úzkymi oknami ukončenými mníškou a po celej ploche, vrátane špaliet okienok, zdobená freskami. Z pôvodného veľkorozmerného obrazu Panny Márie Ochrán-

*Južná strana klenby svätyne,
symbol sv. Lukáša Evanjelistu,
okolo roku 1300*
*Southern side of the sanctuary vault,
around 1300*

*Severná strana klenby svätyne,
symbol sv. Marka Evanjelistu,
okolo roku 1300*
*Northern side of the sanctuary vault,
around 1300*

Foto: P. Koreň

kyne s prosebníkmi sa zachovalo iba torzo, horná časť obrazu zanikla vybúraním renesančného okna. K figurálnej výzdobe patria postavy umiestnené do iluzívnej architektúry s cimburím, postava biskupa v severnej časti východnej steny a obraz svätice (sv. Katarína?) v južnej časti. Postavy v iluzívnych arkádach pokračujú na ploche južnej steny, fragment bližšie neurčeného figurálneho námetu sa zachoval aj v sedílii. Dolné partie stien svätyně pokrýva malba iluzívnych závesov s bordúrou ornamentálne štylizovaných úponkov viniča.

Nedávno odkryté maľby v južnej časti lode kostola a na víťaznom oblúku zaniknutej polvalcovej apsidy priniesli opäť vzácne nálezy potvrdzujúce aktuálnu architektonicko-historickú analýzu objektu. Po odstránení novovekej tehlovej menzy bočného oltára na južnej strane lode boli sprístupnené vo fragmentoch zachované maľby z tretej románskej etapy z druhej polovice 13. storočia, ktoré v detailoch korešpondujú s fragmentmi nálezov nájdených v sekundárnej pozícii vo svätyni. K najpôsobivejším patrí časť výjavu Vázenie duší na severnom ostení víťazného oblúka. V úrovni nad týmto víťazným oblúkom sa zachovali neskorogotické nástenné maľby s námetom Epifánie ohraničené jednoduchou pásovou bordúrou. Výjav tróniacej Madony je situovaný do prostredia s interiérovými prvkami, identifikovaná bola postava sv. Jozefa s pastierskou palicou a betlehemske zvieratá osol a vôl, typické pre zobrazenia tohto ikonografického typu. Súčasťou obrazu sú rozpoznateľné figúry koní zo sprievodu Troch kráľov. Na južnej nadväzujúcej stene bola na ranogotической vrstve odkrytá monumentálna mužská postava (sv. Ján

Krstiteľ?).¹⁰ Renesančná výmalba z druhej polovice 16. storočia má ornamentálny charakter s prevahou geometricky štylizovaných prvkov. Realizovala sa pravdepodobne v druhej polovici 16. storočia potom, čo patronátne právo nad kostolom v Sádke získal uhorský šľachtický rod Gostoniovcov, naklonený myšlienkam Lutherovej reformácie, predovšetkým však ochotný obnoviť vyplienený, vypálený a schátraný kostol po ničivých nájazdoch v jeseni roku 1530.¹¹

Problematika reštaurovania, prípadne nových nálezov, a najmä ikonografickej interpretácie stredovekých nástenných malieb rímskokatolíckeho Kostola Panny Márie Kráľovnej anjelov v Sádke ostáva otvorená ďalšiemu bádaniu. Dospelá je ukončené reštaurovanie malieb svätyně a čiastočné odkrytie malieb v lodi. V kostole sa však vykonalo veľa zmysluplnej odbornej práce, oveľa viac, než dovoľuje rozsah tohto príspevku. Apropos: Kostolík v Sádke má už takmer tisíc rokov svojich patrónov, ktorí ho ochraňujú. Má však aj kúzlo starodávneho azylového práva pre všetkých, ktorí sa namáhajú.

Ranogotické okná svätyně s maľovanými špaletami po odstránení zámurovky, okolo roku 1300

Early-gothic windows of the sanctuary with painted spandrels, around 1300

Foto: P. Koreň

Južná časť klenby svätyně po reštaurovaní, okolo roku 1300

Southern part of the sanctuary vault, around 1300, after restoration

Foto: M. Mikuláš

Zamurované ranogotické okno východnej steny svätyně. V jeho murive sa našiel fragment románskej omiety s maľbou tváričiek.

Walled-in early-gothic window of the sanctuary's eastern wall

Foto: P. Koreň

Východná stena lode, tróniaca
Madona z výjavu Epifánia, okolo
roku 1500
Eastern wall of the nave, around
1500

Foto: P. Koreň

Dokumentácia

KOREŇ, P. – MIKULÁŠ, M.: Návrh na reštaurovanie interiéru Kostola Panny Márie Kráľovnej anjelov v Sádku, 2008 – 2009.

KOREŇ, P. – MIKULÁŠ, M.: Návrh na reštaurovanie nástenných malieb, omietky a muriva v interiéri Kostola Panny Márie v Sádku, 2010.

KOREŇ, P.: Dokumentácia z prvej etapy reštaurovania stredovekých fresiek presbytéria Kostola Panny Márie Kráľovnej anjelov v Sádku. Apríl 2011.

Poznámky

1/ BÓNA, M. – MIKULÁŠ, M.: Výsledky architektonicko-historického a umeleckohistorického výskumu Kostola Panny Márie Kráľovnej anjelov v Klátovej Novej Vsi – časť Sádok. In: Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok 22. Bratislava, Pamiatkový úrad SR 2010, s. 83 – 98. Autori výskumu nadväzujú na doposiaľ publikované historické pramene a literatúru, staršie výskumy a opierajú sa o paralelne realizovaný archeologický a georadarový prieskum, videoinšpekciu, dendrochronologický výskum a pod.

2/ Dendrochronologický výskum (Mgr. Peter Barta, PhD., 2008), georadarový výskum (Terra, s. r. o. pod vedením Ing. Miroslava Teraya, 2006), archeologický výskum (Vlastivedné múzeum v Hlohovci pod vedením Mgr. Jozefa Urminského, 2007 – 2010), petrografický výskum (RNDr. Daniel Pivko, PhD., 2008), archívny výskum (Prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.).

3/ Výkopové práce súviseli s nevyhnutnou sanáciou objektu a jeho zabezpečením proti navlhaniu muriva. Pôvodne zamýšľaný archeologický dozor a nadväzujúci čiastkový výskum sa uskutočnil pod vedením prof. PhDr. Egona Wiedermanna, CSc. Výsledky boli publikované: WIEDERMANN, E.: Archeologický výskum exteriéru kostola Panny Márie Kráľovnej anjelov na Sádke v roku 1996. In: Studia historica Nitriensia 13, Nitra 2006, s. 15 – 17.

4/ URMINSKÝ, J.: Výsledky archeologického výskumu prikostolného cintorína a okolia kostola v Klátovej Novej Vsi-Sádke. In: Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok 22. Bratislava, Pamiatkový úrad SR 2010, s. 60 – 72.

Fragmenty betlehemskej maštale
z výjavu Epifánia, okolo roku 1500

Fragments of the Epiphany scene,
around 1500

Foto: P. Koreň

Pohľad do interiéru kostola po
reštaurovaní svätyně a odkrytí
neskorogotických malieb

Church interior after the restoration
of sanctuary and revelation
of late-gothic paintings

Foto: M. Mikuláš

5/ LUKAČKA, J.: Historické súvislosti vzniku a funkcie stredovekého Kostola Panny Márie v Klátovej Novej Vsi-Sádke. In: Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok 22. Bratislava, Pamiatkový úrad SR 2010, s. 73 – 82. 6/ V roku 1295 sa kostol spomína ako farský Kostol Panny Márie (s. 75), v 16. a 17. storočí farský Kostol Blahoslavenej Panny Márie (s. 78), kanonické vizitácie z rokov 1700 a 1731 uvádzajú doposiaľ používané patrocinium Panny Márie Kráľovnej anjelov (s. 80). LUKAČKA, J.: c. d.

7/ BÓNA, M. – MIKULÁŠ, M.: c. d., s. 88. J. Lukačka pripúšťa datovanie počiatkov kostola na základe vývinu cirkevnej organizácie do druhej polovice 11. storočia najneskôr na začiatok 12. storočia. LUKAČKA, J.: c. d., s. 81. Nálezy hmotnej kultúry starší pôvod kostola než v 12. storočí zatiaľ nepotvrdili.

8/ Bóna, M. – Mikuláš, M.: c. d., s. 89.

9/ TOGNER, M.: Stredoveká nástenná maľba na Slovensku. Bratislava 1988, s. 91. Názorovo zhodne v datovaní aj v rozsahu informácie uvádza tiež Josef Krása v publikácii: DVOŘÁKOVÁ, V. – STEJSKAL, K. – KRÁSA J.: Stredoveká maľba na Slovensku. Bratislava, Odeon – Tatran 1978, s. 141.

10/ Postavu ako sv. Jána Krstiteľa identifikuje reštaurátor Peter Koreň.

11/ Lukačka, J.: c. d., s. 79.